

Skolans tillkomst

"Direktionen insåg noggsamt, att skolans ekonomi hotades med bekymmer, dock beslöt man, i Herrans namn, att försöka sätta skolan i gång under ett års tid med de medel som redan erbjudit sig, samt att Direktionen svarar för de möjliga förlusterna en för alla och alla för en."

Med detta beslut startades 1868 folkhögskolan i Önnestad. Samma år etablerades den för Sverige nya skolformen även i Åkarp, Skåne och i Herrestad, Östergötland. Skolan grundades av kontraktsprosten Carl Abraham Bergman som förtjänstfullt arbetade för skolans fortsatta utveckling under åren 1868-1889.

Bakgrund

Under 1860-talet genomgick samhällsinstitutionerna i Sverige en omfattande reformering, som från grunden ändrade förutsättningarna för vår folkstyrelse. Mest dramatisk var riksdagsreformen 1865/66, då de fyra stånden ersattes av två kamrar och olika befolkningsgruppers politiska inflytande radikalt förändrades. Riksdagsreformen byggde i sin tur på 1862 års kommunallagar, vilka innebar att man skilde på kyrkliga och borgerliga angelägenheter samt inrättade en folkvald församling på länsnivå, landstinget.

Förordningen om kommunalstyrelse på landet stadgade att varje socken skulle utgöra en särskild kommun, där beslutanderätten i allmänhet utövades av en kommunalstämma och verkställighet och förvaltning av en kommunalnämnd. Rösträtten på kommunalstämman var graderad enligt de på ett ganska komplicerat sätt genom de framräknade fyrktalen. Underlag för beräkningen var både inkomst och förmögenhet och systemet gynnade den som ägde jord. I extrema fall kunde en person ensam förfoga över mer än hälften av rösterna i kommunen.

Landstingets ledamöter utsågs med de kommunala rösträttsbestämmelserna som grund, vilket innebar att hemmansägare och åboar blev väl representerade. När tvåkammarriksdagens ledamöter började utses, var det landstingen som valde första kammarens ledamöter, men valbarhetsbestämmelserna gjorde att flertalet bönder var utestängda. Till andra kammaren kunde man väljas om man ägde en egendom värd 1000 riksdaler eller arrenderade ett jordbruk värt 6000 rdr. Här kom bönderna följaktligen att få en mycket stark ställning.

I motsats till det politiska området, där reglerna gällde hela riket, blev den ekonomiska utvecklingen under 1860-talet högst olika för landets olika delar. Eftersom grundandet av Önnestads folkhögskola helt byggde på initiativ i Kristianstadsregionen, är förhållandena här av störst intresse.

Ett mycket stort framsteg var de förbättrade kommunikationer som den successiva utbyggnaden av södra stambanan medförde. Hässleholm fick härigenom direkt förbindelse med Malmö och Mellansverige.

När den privata järnvägen Hässleholm-Kristianstad öppnades 1865 anknöts hela vår bygd till stambanenätet. Vinslöv och Önnestad var de mest betydelsefulla orterna längs linjen och båda fick ståtliga stationshus, stinsar och annan järnvägspersonal.

Näringsfrihetsförordningen 1864 medförde starkt ökad rörlighet i ekonomiskt avseende. Inte minst gav den de små tätorterna på landsbygden bättre förhållanden, då affärer och hantverksföretag kunde etableras där. Även utrikeshandeln blev friare under 1860-talet och det gynnade uppkomsten av industriföretag.

I östra Skåne var dock jordbruket fortfarande den enda näringsgrenen av verkligt stor betydelse och växlingarna mellan dåliga och goda skördar var avgörande för allmogens livsvillkor. Kring 1870 levde drygt 72 procent av Sveriges befolkning av jordbruket och dess binäringar, i Kristianstadsbygden ännu högre andel.

År 1867 blev synnerligen kallt och nederbördsrikt, vilket ledde till mycket dåliga skördar. 1868 präglades däremot av torka och dagstemperaturer över 30 grader under långa perioder. Stora delar av Småland och norra Skåne fick detta år bara ungefär hälften av normal skörd. En följd av missväxten var att dödligheten steg till 22 promille, en nivå som Sverige därefter inte har varit i närheten av.

En annan följd var att emigrationen till företrädesvis USA men även till Nordtyskland fick en dittills oanad omfattning. Bara från Önnestads socken med drygt 2000 invånare utvandrade 54 personer 1868 och 106 personer 1869. Emigranterna var inte i större utsträckning självägande bönder utan huvudsakligen torpare, statare och andra egendomslösa, som drabbades extra hårt av de dåliga tiderna. När jordbruket inte kunde ge folket bärgning, fanns egentligen inte stora utkomstmöjligheter inom landet.

Det bör dock nämnas, att ett besök av den önnestadsbördige amerikanske översten och immigrantagenten Hans Mattson under vintern 1868/69 säkert bidrog till utvandringen härifrån.

Den höga mortaliteten och emigrationen gjorde att landets befolkning minskade 1868 och 1869. Under de senaste 150 åren har detta endast skett vid ytterligare ett tillfälle.

För den ekonomiskt pressade men politiskt inflytelserika bondebefolkningen fanns det i slutet av 1860-talet inte så goda utbildningsmöjligheter.

Visserligen skulle alla barn gå i folkskola enligt 1842 års stadga, men denna skolform mäktade inte med att förmedla mer än de elementära kunskaperna i basämnen som läsning, skrivning och räkning. Några förberedelser för elevernas arbete inom lantbruket eller deras deltagande i det politiska livet kunde inte folkskolan erbjuda. För att stimulera socknarna till att utöka sitt skolväsen med en påbyggnad på folkskolan, hade statsmakterna redan 1858 infört ett särskilt bidrag till högre folkskolor. Dessa skulle vända sig till barn, som hade gått igenom folkskolan och som ville befästa och utöka sina kunskaper därifrån. Kommunernas intresse var dock svalt. I Lunds stift fanns ännu 1868 endast två högre folkskolor, en i Båstad och en i Jämshög. Dessa tycks inte ha varit särskilt framgångsrika och hade låga och därtill vikande elevantal.

För Kristianstadsregionens ungdomar fanns således bara stadens Högre elementarläroverk att tillgå, om man sökte utbildning utöver folkskola. Läroverket hade sitt ursprung i den 1849 med Dahlska apologistskolan sammanslagna Lärdomsskolan och fick rang som Högre elementarläroverk genom kunglig förordning 1858. I läroverket var de första åren latinlinjens klassiska inriktning helt dominerande. Först vid sekelskiftet fick skolan en fullständig reallinje för naturvetenskaplig undervisning. För bondsöner, som skulle överta föräldragårdarna och ta del i det politiska livet på hemorten, var studier vid läroverket inte till stor hjälp.

Det högre elementarläroverket hade under 1860-talet ytterst besvärliga lokalförhållanden och fick improvisera med undervisning i olika tillfälligt förhyrda utrymmen. Även om behovet av ett nytt läroverkshus var påtagligt, tvekade både kommunen och landstinget inför de stora kostnader en nybyggnad skulle innebära.

Lokaliseringen av en eventuell ny skolbyggnad var också omtvistad, vilket bidrog till att det dröjde till 1875 innan skolan vid Söderport kunde invigas. Vi skall senare se att läroverkets investeringsbehov användes som argument för införande av alternativa skolor.

En viktig skolfråga

På Kristianstadsbladets förstasida återfanns den 10 juli 1867 en lång artikel med rubriken "En viktig skolfråga". Författaren angrep med kraftfulla formuleringar det rådande skolsystemet, som han fann vara skadligt för landet och framför allt för landsbygdsbefolkningen. Genom att allmogens barn lockades till elementarskolorna i städerna tillägnade de sig också stadsbornas seder, föredrog studier i klassiska språk framför yrkesutbildning och naturvetenskapliga kunskaper och inriktade sig mot ämbetsmannabanan i stället för den frie bondens liv. Men ämbetsmannaväldets gyllene dagar skulle snart vara räknade, annars reste arbetsfolket i allt större skaror från det arma, otacksamma fäderneslandet till det rika, fria Amerika.

Eftersom läroverkshus redan hade byggts i de flesta städer till höga kostnader, gick det inte att som i Amerika förflytta elementarskolorna ut på landet, utan man fick söka en annan utväg. Denna utväg var *"skyndsamt inrättande av högre folkskolor, men efter en helt annan idé än den hittills följda, och om möjligt, en sådan skola i varje härad. Sådana finnes redan till ett betydligt antal hos våra grannar danskarna; det är prästen Grundtvig, den gamle bondevännen, som först begynt ropa därpå, och som sedan framför andra varit verksam för deras inrättande."*

De nu föreslagna skolorna skulle skilja sig från de befintliga högre folkskolorna genom att två lärare med olika bakgrund svarade för undervisningen. Den ene kunde hämtas från någon av de bästa folkskolorna förutsatt att han hade en grundlig seminarieutbildning och den andre från någon av de bästa teknologiska skolorna. Skolledningen skulle anförtros den förstnämnde, som också genom lära och leverne skulle väcka och upprätthålla en sedligt religiös anda bland eleverna. Därutöver skulle han undervisa i historia, geografi, svensk grammatik, uppsatsskrivning, grunderna av svensk lagstiftning, särskilt grundlagarna osv.

Beträffande naturvetenskapen skulle läraren inte i första hand förmedla kunskap på det akademiskt vetenskapliga sättet, utan mer klargöra teknikens och vetenskapens nytta för husslöjderna och hushållningen. Artikelförfattaren betonar vikten av att naturläran blir en del av allmogens bildning och påpekar, att man varken kan tvätta, baka, brygga, slakta, röka, salta, färga, polera eller ens koka gröt utan att den nyare naturläran vänder upp och ner på det gamla sättet. Följaktligen borde också minst en högre folkskola för kvinnor inrättas i varje härad och då med trädgårdsskötsel som läroämne i stället för något annat mindre nödvändigt.

Med hänvisning till att många civilingenjörer hade blivit avskedade från järnvägarna, ansåg skribenten att man skulle kunna rekrytera utmärkt skickliga lärare till den naturvetenskapliga lärartjänsten.

I artikeln beräknas kostnaderna för att driva en skola till 6000 rdr per år, varav 4000 skulle erhållas som statsbidrag bara man lokalt kunde skjuta till 2000.

Efter att den tänkta skolans inriktning och förutsättningar hade presenterats, avslutas framställningen med ett upprop, som här återges på originalets uttrycksfulla språk:

"Swenske jordbrukare! Waknen upp till besinning af hwad eder frid tillhoror. Rodden cdra söner från den oli/ckan - ocli det eländet - att beJiöfwa trängas bland nädehungriga tjänstesökande. Lären dem att ivrigt akta sina fäders yrke, och att i fromhet och gudsfruktan, samt med solida kunskaper för sitt yrke hellre vara frie swenske män, än att, efter inhemtade stadsseder och en så kallad klassisk bildning, löpa faran att i hela sitt lif få gå som statens tjenare, snarlike slafvar, under ofta öftvermodiga förmän; samt sedan frestas att hämnas sitt öde, genom att sjelfve i sin tur börja tyrannisera de arme stackare som, enligt byråkratisk ordning, de möjligen kunna få sig underkastade."

Skribenten angavs i artikeln vara dr C. B. det vill säga prosten Carl Abraham Bergman i Vinslöv. Han hade med detta inlägg börjat den opinionsbildning, som efter åtskilliga omprövningar och svårigheter gav upphov till folkhögskolan i Önnestad.

Redan efter en vecka fick Bergman gensvar i form av en ny artikel i Kristianstadsbladet, där signaturen H L F (Hans Larsson i Fjälkinge?) i huvudsak anslöt sig till och stödde hans tankar. Viktigare var den motion om inrättande av högre folkskolor, som Sven Nilsson i Everöd ingav till landstinget 1 september 1867. Motionären hänvisar till Bergman i följande passus: *"Över nödvändigheten av denna angelägenhet och bevekelsegrunderna för densamma har för kort tid sedan en känd författare med en uppsats i en av våra provinsblad uttalat åsikter och lystringsord, lika mycket värdiga hans alltid snillrika penna, som hans varma hjärta för mänsklighetens dyrbaraste intressen. Denna uppsats har funnit ett tacksamt genljud i varje ärlig Dannemans bröst, och hoppas jag, att frågan å nyo väckt, fast nu av en mindre beprövad stämman, måtte vinna understöd av den starkare och mera erfarne och såmedelst även finna en snar och ändamålsenlig lösning."*

Motionens innehåll överensstämmer med Bergmans artikel vad avser det allmänna synsättet, men Nilsson hade egna och självständiga förslag i organisatoriska frågor. Han ansåg att landstinget skulle vara målsman för verksamheten och svara för uppförandet av en skollokal i vart och ett av länets tio härader. Under landstinget skulle inrättas lokala skolråd. Eftersom skolorna på detta sätt blev länets gemensamma angelägenhet skulle de vara tillgängliga för alla inom länet boende ynglingar.

Motionären beräknade kostnaderna till ett lägre belopp än vad Bergman hade gjort, delvis beroende på att han föreslog en successiv uppbyggnad under fyra år samt lägre lärarlöner. Hela systemet skulle kräva att landstinget tilldelade de högre folkskolorna hälften av skatteintäkterna. Trots detta förordade Nilsson, att man åtminstone till en början inte skulle försöka få del av de statliga bidragen, då dessa var förknippade med föreskrifter, som försvårade en önskvärd anpassning till lokala förhållanden.

I argumentationen anfördes som en fördel med de högre folkskolorna, att många ynglingar skulle föredra dem framför elementarläroverket i Kristianstad. Härigenom skulle man undvika eller åtminstone minska de stora kostnader uppförandet av ett nytt läroverkshus annars medförde.

När landstinget sammanträdde i början av oktober hade Sven Nilsson förstått, att hans omfattande och dyra förslag inte skulle godkännas. Då han inte bara var ledamot av utan även föredragande för det utskott, som beredde ärendet, kunde han dock manövrera så att förslaget inte föll definitivt. I utskottet ändrade han sitt yrkande till att en kommitté på fem personer skulle utreda frågan och lämna rapport till landstinget hösten 1868. Kommittén skulle undersöka kommunernas villighet att bidra med mark och kontanter, föreslå skolornas antal och läge samt upprätta ett förslag till reglemente. 300 rdr äskades för att täcka nödvändiga utgifter.

I denna form bifölls förslaget av både beredningsutskottet och landstinget. Till ledamöter valdes hemmansägarna Sven Nilsson i Everöd, Sven Nilsson i Broby och Mårten Svensson i Tullstorp, dr Bergman i Vinslöv samt kantor N. Hörberg i Osby. Riksdagsmännen O. B. Olsson i Maglehult och Per Nilsson i Kulhult samt nämndemannen Nils Hansson i Ormastorp valdes till suppleanter.

Kommittén höll sitt första sammanträde 17 oktober, bara två veckor efter att den hade valts och innan några handlingar från landstinget hade kommit ledamöterna till hända. Bergman valdes till ordförande och Sven Nilsson i Everöd fungerade som kommitténs kassör.

Den ivrige och effektive Bergman hade på egen hand utarbetat ett förslag till cirkulärskrivelse, som kommittén granskade och gjorde vissa ändringar i. Därefter uppdrog man åt ordföranden att slutligt utforma skrivelsen. Kommittén delegerade till honom, Sven Nilsson i Everöd och Hörberg att underteckna den och sända ut den till länets kommuner med begäran om svar före april månads utgång. Tryckning av skrivelsen ombesörjdes av Kristianstadsbladets redaktör Möllersvärd, som vid flera tillfällen adjungerades till kommittén.

Det fyra sidor långa brevet ställdes till kommunalstämmans ordförande i respektive socken och distribuerades såsom det var beslutat. De i Bergmans artikel och Sven Nilssons motion uttalade farhågorna för att bristen på utbildningsmöjligheter på landsbygden skall locka jordbrukarnas barn till tjänstemannabanan, utvecklas i skrivelsen ytterligare. Visserligen framhåller man, att meningen inte är att hindra allmogens barn från att genom studier i latinskolan meritera sig för ämbetsmannabanan, utan att olika studieinriktningar skall stå öppna efter vars och ens anlag. Grundtonen är dock mycket kritisk både mot läroverkens kursinnehåll, metodik och attitydbildning. När barnen tillägnar sig stadslivets seder och oseder, ser de ner på sina fäders yrke och förstår inte mer det närande arbetets ära. Genom lärarnas påverkan styrs eleverna från reallinjen till den klassiska linjen och där förlösas otaliga timmar med själlöst utantillärande av den latinska, den grekiska och andra grammatikors ändlösa undantag.

Inte heller de befintliga högre folkskolorna har fått den utformning, som landsbygdsbefolkningen skulle behöva och som statsmakterna hade avsett. Bland problemen nämns att elevernas förkunskaper bara undantagsvis har motsvarat en väl inhämtad folkskolekurs och att många folkskollärare av alla krafter kämpar emot öppnandet av sådana skolor. Bergman belägger i detta avsnitt sina påståenden med hänvisningar till officiella publikationer och tidningsartiklar. Det är tydligt att han har börjat sätta sig in även i detaljer. Artikeln 10 juli innehöll sålunda en oriktig beskrivning av statsbidragen till högre folkskolor, men nu skildras regelverket korrekt. Efter den två sidor långa beskrivningen av befintliga skolformer, redovisar kommittén sitt förslag rörande den nya typen av högre folkskolor. Man betonar att förslaget ännu är högst ofullkomligt och att kommittén måste skaffa sig större insikt, innan det slutgiltiga förslaget till landstinget formuleras.

I reglementets första paragraf anges ändamålet vara att meddela den högre bildning, som nu anses nödvändig för lantbrukarens och yrkesmannens med gott förstånd begåvade barn. Nästa paragraf fastställer fromhet och gudsfruktan som den högre folkskolans högsta mål. Beträffande organisationen följer man Sven Nilssons förslag om landstinget som huvudman och med en skolstyrelse underställd landstinget. Läroämnena bör vara sådana, som antingen inte förekommer i sockenskolorna eller åtminstone omfattar högre kurser än vad dessa meddelar. Ämnena indelas enligt Bergmans idé i två avdelningar. Den första innehåller de humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnena religion, svenska, högre kurser i historia och geografi, statistik, statskunskap och som icke obligatoriska tyska, engelska och franska.

Den andra, matematisk-naturvetenskapliga avdelningen beskrivs utförligare än i Bergmans och Nilssons tidigare framställningar och omfattar matematik, fysik, teknologisk kemi, botanik, zoologi, mekanik, maskinritning, frihandsteckning och slöjd.

Av kommentarerna till de uppräknade ämnena framgår mycket tydligt en inriktning mot det vardagsnära och praktiskt nyttiga. Det till synes teoretiska ämnet teknologisk kemi skall exempelvis omfatta vetenskapen om alltings beståndsdelar, upplösning och sammansättning. Hit räknas läran om olika stenar, om olika metaller, jordarter, luftarter, om gasbelysning, kompostering, jordblandningar, bergsbruk, färgning, vinberedning mm. som hör till den dagliga hushållningen.

I ett detaljrikt avsnitt om den högre folkskolans lärare får nyttoinriktningen formen av program och princip: *"Den högre folkskolans lärare behöva lika goda anlag, lika grundliga studier och lika stadgad karaktär, som latinskolans. Skillnaden är huvudsakligen blott att den praktiska sidan, eller nyttan, vid den högre folkskolan mera avses, än det blott och bart teoretiska, eller det så kallade ointresserade studium, det som sker för vetenskapens egen skull, såsom man plägar säga. Vi föreställa oss den högre folkskolan en gång i jämnhöjd med latinskolan. Vi tro nämligen, att det praktiska anlaget är för samhället och mänskligheten fullt lika viktigt, som det teoretiska; och att alltså det praktiska anlaget, ja snillet, fordrar lika allvarlig och grundlig utveckling, som det teoretiska."*

Kommittén anser att den högre folkskolans framgång är beroende av dugliga lärare. Man vill därför kunna befria sig från mindre lämpliga personer med hjälp av provanställningar och tidsbegränsade förordnanden samtidigt som tjänsterna skall göras attraktiva genom generösa pensionsförmåner. Lönen beräknas förslagsvis till 1000 rdr per år med fritt husrum. Detta belopp kan misstänkas vara satt lågt för att inte stöta kommunalstämmorna. Bergman hade tidigare nämnt 1500 rdr och Sven Nilsson i Everöd 1200 rdr som lämplig årslön.

Inträdeskraven till den högre folkskolan skulle vara att ha fyllt 13 år, att ha kunskaper motsvarande en vanlig sockenskolans högsta klass och att ha betyg om gott uppförande. Bortsett från en mindre terminsavgift var undervisningen fri, men eleven skulle betala böcker, kost och logi.

Den i cirkulärskrivelsen införda kostnadsberäkningen gäller en skola och visar en total kostnad på 3700 rdr, varav 1000 rdr avser inventarier och är av engångskaraktär. Kommittén betonar, att mycket vore vunnet om blott en enda skola kunde inrättas. Länets trekantiga form gör det dock särdeles ändamålsenligt att tre skolor inrättas i närheten av dess tre städer Kristianstad, Simrishamn och Ängelholm. Man nämner att en hemmansägare i Vinslöv redan har skänkt ett tunnland jord och att flera hundra riksdaler redan har subskriberats där.

De inledningsvis framförda ödmjuka hänvisningarna till de kommitterades bristfälliga kunskaper upprepas mot slutet av skrivelsen. Man vill därför hämta råd och upplysningar från mera erfarna män samt skaffa närmare kännedom om de danska Landsbro Folkhögskolorna. Detta är första gången beteckningen folkhögskola förekommer i diskussionen, men än så länge utan att man är särskilt medveten om skillnaderna mellan högre folkskola och folkhögskola.

När brevet till socknarna hade gått ut, lät kommittén arbetet vila i väntan på svaren. Bergman fortsatte däremot att inhämta upplysningar om folkhögskolorna i Danmark. Han tog del av diskussionerna i Nordiska nationalföreningen i Stockholm, där man kom så långt som att sända ut ett uppdrag om stöd för en folkhögskola i Sverige.

Likaså läste han de resebrev O.W. Alund publicerade i Aftonbladet och där tre olika danska folkhögskolor skildrades på ett ingående och positivt sätt. Förmodligen inspirerad av Ålunds resebrev från Hindholm började Bergman brevväxla med dess föreståndare Chr. Nielsen. I mars 1868 reste han tillsammans med hemmansägaren Sven Johnsson i Vinslöv till Hindholm, för att *"med fyra ögon betrakta de danska folkhögskolorna"*.

Erfarenheterna och slutsatserna av resan sammanfattades i den 38-sidiga skriften "Om de danska folkhögskolorna jämförda med de svenska högre folkskolorna samt resultatet av jämförelsen". Redan i april föredrogs denna skrift för kommittén och man beslöt, att den skulle tryckas och att betalningen skulle tas ur den av landstinget beviljade summan. För säkerhets skull bestämde man samtidigt, att de fyra närvarande ledamöterna skulle betala en fjärdedel av kostnaden var, om landstinget inte godkände utgiften. Detta får anses vara ganska raska tag och kommittéarbetet hade nu fått en helt annan inriktning än vad landstinget hade beslutat. Den Bergmanska skriften trycktes i 2 300 exemplar och distribuerades både som bilaga till Kristianstadsbladet och till individuellt utvalda adressater. Härigenom fick den intresserade allmänheten i *Kristianstrakten tillgång till en mycket utförligare information om, hur de danska folkhögskolorna arbetade än vad som var fallet i landets övriga delar.*

Ännu ett stort steg bort från landstingets direktiv tog kommittén vid sitt sammanträde 10 juni. Då uppdrogs det åt Bergman att upprätta en subskriptionslista för en folkhögskola i Kristianstads län och att i ett följebrev utforma en plan och en kostnadsberäkning för en sådan skola. Bakgrunden till kommitténs tilltagsenhet framgår tydligt av detta följebrev, där Bergman efter att ha redovisat landstingets uppdrag och cirkuläret till socknarna skriver: "- - - och sedan kommittén, såsom man kunde vänta, erhållit dels inga, dels till större delen avslående svar; då det således med tämlig säkerhet kan förutses, att landstinget, utan avseende på de få församlingar, som uttalat sig villiga till uppföringar för saken, nödgas hädanefter skjuta frågan ifrån sig, så vitt den rör allmän beskattning efter fyrktal så återstår, enligt kommitténs förmenande, för eftertänksamma fosterlandsvänner, endast att förflytta frågan på annan, d.v.s. på en mera självständig och fri grund, och fråga, om man har mod och lust, att istället, oberoende av både staten och kommunerna, begynna på fri hand organisera folkhögskolor, enligt vara danska och norska grannars exempel, och på det sätt, som redan blivit antytt och förordat uti en nyligen av en kommittéledamot utgiven och allmänt spridd skrift.

Frågan gäller numera, att i stället för de äldre så kallade högre folkskolor, inrätta ett nytt slag av skolor, och med detsamma vinna en högre och mera levande folkbildning, än den som i de gamla kunnat åstadkommas. Det är nämligen härvid *inte fråga om barn mellan 6-15 år, utan om ungdomar, helst mellan 18-25 år, och som således antagligen redan äro konfirmerade; det är således icke heller fråga härvid om katekes - och annan överdriven läxläsning, eller om examina, utan fastmer om fria studier, under fria varma muntliga föredrag av dugliga lärare.*

Det är fråga om utbildande av goda och starka karaktärer i kristlig anda, om fostrande av svenske män, med utvecklat medborgarsinne, mäktige av uppoffringar för ett älskat fädernesland, män, som både vilja och förmå träda fram när det gäller, t. ex. för att försvara ett älskat fäderneslands självständighet eller vår dyra medborgerliga frihet. Denna frihet, numera jämförlig med de bäst lottade folks på vårt jordklot, fordrar ovillkorligen en däremot svarande bildning. - -".

I fortsättningen betonas, alldeles som i cirkuläret till kommunerna, att bildningen inte får komma i motsats till gamla goda seder och respekten för kroppslig arbetet understryks. Däremot finns i detta brev ingen polemik mot läroverken. Läroämnena delas som förut på två avdelningar och beskrivs delvis som ämnesområden. Religion skall inte finnas som särskilt ämne utan Guds ord skall präglade all verksamhet på skolan. Det senare är hämtat från Hindholm liksom en rad förslag rörande direktion, urval av elever, examensfrihet, föreståndarens befogenheter och undervisning av äldre flickor.

Bergman följer inte kommitténs beslut att ta med en kostnadsberäkning i följebrevet till subscriptionslistorna. Däremot finns i anslutning till avsnittet om föreståndaren en mycket intressant fotnot, som visar att man gått ganska långt i förberedelserna:

"För ett sådant förtroendefullt uppdrag tror kommittén sig redan hava funnit lämplig person, en ung man med allvarligt sinne, utgången av bondestånd med någon enskild förmögenhet, och som redan några år med framgång idkat studier vid Universitetet. - Skolan torde komma att öppnas den 1 nästkommande November i någon större by i närheten av järnvägen mellan Kristianstad och Hässleholm, såvida nämligen denna inbjudning till allmänheten vinner påräknat avseende."

Redaktör Möllersvärd erbjöd sig att kostnadsfritt trycka inbjudan och subscriptionslistorna, vilka spreds i 102 exemplar. Kristianstadsbladet bevakade också frågan i åtskilliga notiser och på ett stödande sätt. Redan 27 juni meddelade man, att inte obetydliga bidrag hade blivit tecknade. I samma notis sägs, att två akademiskt bildade personer har erbjudit sig att bli lärare och Önnestad utpekades för första gången, som säte för den nya skolan, 1 juli publiceras hela texten till subscriptionsinbjudan som annons och i en nyhetsnotis omnämns löjnant Chr. Nielsens från Hindholm medverkan vid det kommande stora folkmötet i Vanneberga. Det skulle arrangeras av Kristianstads traktatsällskap, som var en del av den lågkyrkliga väckelserörelsen.

Bergman var en av sällskapets grundare och ledande personer. En dryg vecka senare refereras traktatsällskapets möte och skolfrågan bereds då huvuddelen av utrymmet i tidningen, om än inte i förhandlingarna. Bergman hade introducerat Nielsen och berättat om sin danska resa och förberedelsearbetet i Sverige samt enträget väddat om namnteckningar på subscriptionslistorna. Nielsen beskrivs som en verklig folktalare med förmåga att fånga sin publik genom livliga vändningar, tätt inblandade små kvickheter och en över det hela vilande älsklig humoristisk anda. Han hade på ett konkret sätt skildrat, hur en folkhögskola skulle kunna startas i en närliggande gård, hur dagsprogrammet skulle vara och vilka goda följder den skulle få. Han nämnde också att allmogen i Danmark till en början inte insåg vad sådana skolor tjänade till, men att det nu fanns 60 stycken och att fler höll på att byggas. Avslutningsvis beskrev han den stora framtid Nordens tre folk skulle ha, om de tillsammans strävade mot frihet och upplysning.

Under Nielsens besök i Vinslöv passade Bergman på att ta honom med till Önnestad för att få ett utlåtande om de lokaler, som man funderade på att hyra. Nielsen bekräftade att de kunde duga, men ingen av dem anade väl då, att skolan skulle få 50 elever redan första året!

När subscriptionslistorna distribuerades hade man bitt om svar före 1 augusti och abonnenterna inbjöds till ett möte i Hässleholm 11 augusti. Ett tjugotal intresserade infann sig, men det tecknade beloppet uppgick inte till mer än 467 rdr från allmänheten och 700 rdr från kommittéledamöterna. Trots detta förklarade sig den tilltänkte föreståndaren Sven Nilsson från Önnestad villig att uppoffra sina krafter för denna skola under nästkommande vintermånader, såvida lokal med ved och ljus samt underhåll garanterades honom under tiden.

På mötet gjordes bedömningen, att föreståndarens lön skulle kunna bli minst 800 rdr för kursen och att läraren i teknologi skulle kunna få minst 1200 rdr. Elevavgifterna bestämdes till 40 rdr för vintermånaderna och 30 rdr för sommarmånaderna.

Det förutsattes att eleverna själva skaffade sig bostad och kost, men det skulle dock vara möjligt att inackordera sig hos lärarna för att få vara i deras närhet även under måltiderna. För att klara ut detaljerna rörande reglemente, lokal, personal, elever och skolans öppnande valdes en interimsstyrelse på åtta personer, där både Bergman, Sven Nilsson i Everöd och riksdagsman O.B. Olsson ingick.

Interimsstyrelsen eller direktionen, som den benämner sig i protokollet, sammanträdde för första gången 17 augusti i Önnestad för att teckna hyreskontrakt med Bengt Nilsson rörande hans på fastigheten nr 3 belägna boningshus, uthus, brunn och trädgård.

När skolan så hade fått en lokal flyttades sammanträdet till prästgården i Vinslöv, där man började med att fastställa stadgarna för skolan. Dessa bygger på den i subscriptionsinbjudan presenterade planen, men de är betydligt mer omfattande och detaljerade. Först när stadgarna var klara beslöt direktionen formellt

"Herrans namn, att försöka sätta skolan i gång under ett års tid med de medel som redan erbjudit sig, samt att Direktionen svarar för de möjliga förlusterna en för alla och alla för en"

Nästa åtgärd under detta resultatrika sammanträde var att skriva *anställningskontrakt med föreståndaren Sven Nilsson och slutligen uppdrog man åt Bergman att upprätta tidningsannonser om skolans öppnande.*

Föreståndarens anställningsvillkor var inte så trygga, eftersom lönen gjordes beroende av skolans framgång och skulle svara "emot den avgift som erhålles av 30 lärjungar för året, eller det mindre antal dar kommer att under denna tid gagna skolan, samt fria boningsrum i skolans hyrda lokal." Sven Nilsson åtog sig också att mot en betalning på 250 rdr hålla skolan med "eldebrand, ljus och olja samt nödig städning".

Kungörelsen om skolans öppnande publicerades 22 augusti och i Kristianstadsbladet skickade redaktören med en välgångsönskan: "Vi hoppas att vara lantbrukare skola omfatta denna skola med levande intresse, så att den kan påräkna en lång och välsignelserik framtid. - Subscriptionslistor äro framlagda såväl i stadens boklådor som å denna tidningsbyrå." Även i själva tillkännagivandet fanns en vädjan: "Icke utan betydande uppoffringar har denna skola blivit möjlig; nu gäller att ynglingarna i vår ort och deras målsmän veta att begagna det erbjudna tillfället."

Kristianstadsbladet hjälpte på olika sätt till med att göra den planerade skolan välkänd. Man publicerade exempelvis vid två tillfällen andre lärarens Norblads meritlista och under den rekryteringsmässigt viktiga perioden 19 september - 19 oktober, hade man den danske folkhögskolläraren Anton Nielsens berättelse "Om Hans som kom i folkhögskolan" som följetong.

Det behöver väl inte påpekas, att Hans hade en väldig glädje av sin folkhögskoletid.

Vid landstingsmötet 30 september 1868 redogjorde kommittén för de åtgärder den hade vidtagit samt de kostnader, som hade uppkommit under utredningsarbetet. Kostnaderna uppgick till 301:88 rdr, vilket över det i förväg beviljade beloppet med 1:88 rdr. När kommittén i sin -skriftliga rapport hade förklarat, varför den hade beslutat att starta en folkhögskola i stället för att klargöra förutsättningarna för 10 högre folkskolor, redovisade den ett detaljerat förslag om inrättande av folkhögskolor också trakten av Ängelholm och Simrishamn. (Långt senare realiserades detta genom Munka-Ljungby och Tomelilla folkhögskolor. Slutligen anhölls om ett årligt bidrag på 3000 rdr till skolan i Önnestad och landstingets förord på nya subscriptionslistor.

Rapporten fick ett kyligt mottagande och alla förslag avslogs med motieringen, att frågan rönt så ringa uppmuntran av allmänheten. Endast på en punkt visade landstinget välvilja nämligen genom att anslå ytterligare 8 rdr för kommitténs kostnader. I och med landstingets behandling av rapporten upplöstes landstingskommittén. Fyra av de fem ordinarie ledamöterna samt den aktive suppleanten riksdagsman O.B. Olsson ingick dock i folkhögskolans interimsstyrelse och fortsatte att arbeta inom denna. Det förefaller därför inte vara riktigt rättvist, när Bergman i sina minnesanteckningar skriver att kommittén bestod av honom och fyra bönder samt att inga mer inflytelserika medlemmar valdes, för att hans förslag skulle omintetgöras. Det är däremot ostridigt att Bergman själv formulerade alla kommitténs dokument. När idéerna skulle förverkligas torde dock stödet från främst Sven Nilsson i Everöd och O.B. Olsson ha varit högst betydelsefullt.

När Önnestads folkhögskola söndagen den 1 november 1868 hade sitt första upprop, belönades interimsstyrelsen för sin beslutsamhet. Dels kunde man notera, att inte mindre än 32 elever hade infunnit sig och dels var ceremonin den första i sitt slag i Sverige.

Endast fyra månader efter det att inbjudan till subscription undertecknades och endast tolv månader efter det att ordet folkhögskola första gången nämndes, var skolan i verksamhet! Ändå präglades kursstarten av enkelhet och anspråkslöshet. Bergman hälsade som talesman för hela direktionen eleverna och lärarna välkomna i ett varmt och hjärtligt tal. Tillsammans med föreståndaren kommenterade han stadgarna, som ju inte var ordningsregler utan handlade om skolans ändamål, verksamhet, läroämnena och metodik. Det var hela ceremonin, eftersom vissa praktiska saker som registrering och uppbörd av terminsavgifterna hade klarats av redan dagen innan. När läsningen började nästa dag, hade de återstående tio deltagarna anlänt och elevantalet var således 42. Under terminens lopp ökade det till 50.